

Viatge fotogràfic per terres d'Espanya

Fotografies de Joaquim Castells 1917-1929

Catàleg de l'exposició: *Viatge fotogràfic per terres d'Espanya. Fotografies de Joaquim Castells 1917-1929*
Edita: Museu d'Arenys de Mar

Textos: © 2006 Miquel Galmes i Creus
© 2006 Bernat Oliver i Majó
© 2006 Joan Miquel Llodrà i Nogueras
© 2006 Anna Pellicer i Maria Teresa Bisbal

Maquetació i disseny de la portada: Santi Artigas

Portada: Autorretrat de Joaquim Castells amb una de les seves càmeres. AHFF. Núm. clixé 710

Fotografies: Arxiu Històric Fidel Fita, Museu d'Arenys de Mar i Bernat Oliver

Impressió: Impremta Anfruns

Dipòsit Legal: B-19.554-2006

*Viatge fotogràfic per terres d'Espanya.
Fotografies de Joaquim Castells 1917-1929*

Joaquim Castells i Diumeró era sens dubte un home del seu temps, representant d'una burgesia catalana amb homes preocupats pels seus negocis, amants de la cultura i l'art i optimistes respecte als avenços tecnològics que es vivien. El Museu d'Arenys de Mar, com el Centre Documentació Museu Tèxtil de Terrassa, La Fundació Amatller i altres espais culturals, vol recuperar els fons fotogràfics d'aquesta època que són part important de la història del nostre país pel seu valor artístic i etnològic.

Però aquesta publicació també vol ser un pas previ a la presentació, el proper any 2007, d'una exposició que pretén recuperar els dissenys i realitzacions de la Casa Castells, especialment de Marià Castells, que s'han convertit en joies del Modernisme tèxtil i una altra sobre el fons fotogràfic de Joaquim Castells.

Neus Ribas San Emeterio
Directora del Museu d'Arenys de Mar

Joan Massana i Vendrell, amic de Joaquim Castells, era un dels nombrosos arenyencs aficionats a la fotografia. AHFF. *Fotografia de Joaquim Castells. Nùm. clixé 87.*

Un fotògraf amateur al primer quart del segle xx

per Miquel Galmes i Creus

President de l'Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya

Primavera de 2006

Avui dia, tenir una càmera fotogràfica és un fet d'absoluta normalitat dintre de la nostra societat. A més, les tecnologies electròniques aplicades o substitutives de les mecàniques en la fabricació de l'aparell fotogràfic, han fet que enregistrar imatges del que i dels qui ens envolten, sigui una pràctica a l'abast de tothom. Però el camí per portar-nos fins als temps actuals ha durat més d'un segle i mig.

L'any 1906, justament fa un segle, un fotògraf de Barcelona, el fundador del conegut arxiu Mas, enviava una carta als arenyencs germans Castells referent a unes fotografies relacionades amb el seu negoci de randes. Possiblement aquest contacte professional amb el fotògraf barceloní va fer que un dels germans, en Joaquim, amb visió de futur, dediqués part del seu temps a interessar-se per la fotografia, fins al punt d'aplicar-la en la pròpia empresa familiar, fotografiant les puntes de coixí pels àlbums comercials que servien de mostrari. Però, el fet més rellevant de la seva afició va ser deixar constància iconogràfica de la vida del seu Arenys i dels llocs que visitava, tant per raons professionals com per lleure.

Mirant-ho des de la perspectiva actual no sorprèn que un fotògraf aficionat esmerci part de la seva dèria amb fotografiar el que Joaquim Castells va fer a la seva època; existeixen, però, uns fets que singularitzen fotogràficament els anys que va viure aquest arenyenc.

A la primera dècada del segle xx, el mercat de la producció fotogràfica a Europa estava dividit en tres grans blocs; l'anglès, el francès i l'alemany. Aquest últim, ja per aquella època, tenia gairebé el doble d'empreses fabricants de material sensible i d'equipament que els altres dos, especialment càmeres, per tant no és gens estrany que quan fullegem les publicacions contemporànies de Joaquim Castells, la propaganda, i no dic la publicitat, ens presenti sobretot aparells germànics.

Fotògraf ambulant el juliol de 1917 a la Riera d'Arenys de Mar. AHFF. Fotografia de Joaquim Castells. Nòm. clixé 1457.

feia a ull, essent una prova evident de l'experiència del fotògraf o de la seva habilitat. Un cop feta la presa, seguidament es feien les mateixes operacions a la inversa. La placa fotogràfica exposada, degudament condicionada, es portava a un laboratori especialitzat pel seu desenvolupament. Aquesta operació normalment també la feia la botiga que venia material fotogràfic, però en molts casos, era el propi fotògraf afeccionat qui, en el seu temps de lleure, realitzava aquesta manipulació.

No voldria acabar aquesta pinzellada tècnica, sense esmentar l'equipament que complementava la pertinença d'una càmera fotogràfica en aquests primers anys del segle xx. Com es pot deduir de les operacions descrites, abans de fer el clic definitiu, al fotògraf li mancaven mans. Mirar pel vidre despolit, moure el pla en què estava la lent per poder enfocar el subjecte, treure el vidre, col·locar el xassís amb la placa fotogràfica i manipular l'obturador, eren tasques que mereixien molta pràctica i habilitat.

Per suplir-ho es va fer servir un artefacte que ha arribat fins als nostres dies i que ha estat la característica ineludible de la presència d'un fotògraf; el trespeus. Aquest es fabricava normalment amb fusta noble, per fer-lo més lleuger i al mateix temps resistent a les manipulacions del fotògraf i al propi pes de la càmera. I complementant tot això explicat, una o dues

Però els principis de manipulació eren pràcticament iguals en totes les càmeres, fos qui fos el seu fabricant. A simple vista l'aspecte físic era el d'un caixó fet de fusta, més o menys noble, o de fusta i metall folrats amb un símil de pell com l'emprat en el relligat de llibres. En obrir la tapa es desplegava una manxa prisada, normalment de color negre, que unia el pla en què anava muntada l'òptica i el marc, en què un vidre despolit servia per veure la imatge del subjecte que estava col·locat davant de la càmera. Amb el desplaçament d'aquests dos plans, o amb un de sol, s'enfocava fins veure nítid el subjecte a fotografiar. Un cop feta aquesta operació es substituïa el vidre despolit pel caixó -xassís- en què estava ubicada la placa fotosensible i seguidament es donava l'exposició de la llum corresponent a les característiques de l'escena, obrint l'obturador que tapava les lents de l'objectiu. Cal dir que aquesta exposició la majoria de les vegades es

o sacs, on s'hi portava la càmera plegada i, sobretot, els xassís carregats amb les plaques de vidre, material amb el que estava fabricat el material sensible de l'època, i els accessoris de filtres i el parasol. Tota una parafernàlia que feia que el fotògraf, la majoria de les vegades, no pogués passar inadvertit perquè semblava un expedicionari.

I això ens porta a un altre punt, davant d'aquest panorama s'havia de tenir afició i moltes vegades força de voluntat. Però, com eren el fotògrafs afeccionats de l'època? Encara que les individualitats són sempre presents en el tarannà d'una col·lectivitat, els podríem dividir en tres grans blocs: els que feien fotografies per raons del seu estatus social –imatges de dinars a la torre d'estiueig, de trobades socials, de la família i d'algun que altre viatge a París–; uns altres, molts d'ells amants de la natura, que copsaven amb la seva càmera els paisatges, pobles i monuments de la seva terra –molts d'ells els primers fundadors de grups fotogràfics organitzats–; i els que van fer de la fotografia un mitjà de comunicar als altres les seves vivències, i que amb la seva càmera van donar fe del seu temps, de la seva societat, de la seva pròpia vida. La càmera va ser el seu tercer ull que retenia en la placa fotosensible aquells moments irrepetibles.

A les fotografies de Castells, com en aquesta d'un parc de Madrid, apareixen en tot moment referències a la fotografia amateur. AHFF. Fotografia de Joaquim Castells. Núm. clixé 1589.

Si hagués d'incloure Joaquim Castells en un d'aquests grups ho faria en aquest últim, perquè el seu llegat ens demostra que no sols va utilitzar la fotografia per la seva feina, sinó que va ser notari gràfic dels seus conciutadans –recordem que fins i tot va col·laborar amb els mitjans de comunicació del moment fent de “corresponsal”–. A més, com aquesta exposició demostra, ens ha deixat una bona col·lecció d'imatges dels diferents pobles que per feina, o per plaer, va visitar.

El fons fotogràfic Joaquim Castells. Una font documental del primera categoria

per Bernat Oliver i Majó

El fons fotogràfic de Joaquim Castells, adquirit per l'Ajuntament d'Arenys de Mar i dipositat a l'Arxiu Històric Fidel Fita (AHFF), és un fons documental de primer ordre que, de moment, ha estat poc estudiat i divulgat. Format per prop de tres mil clixés –la majoria sobre placa de vidre, tot i que alguns són de cel·lulosa–, i tres-centes diapositives estereoscòpiques, aquest valuós conjunt de fotografies conforma avui en dia un excepcional mirall de la vida arenyenca, catalana i espanyola del primer terç del segle xx. El fons es completa amb dues caixes amb clixés de fotografies de les puntes, que representen un valuós catàleg de dissenys de l'època, i una caixa amb un total de vint-i-set negatius de fotografies d'ampolles de perfumeria de la fàbrica de l'arenyenc Daniel Baptista Casassayas. També forma part del fons un aparell de l'època per visualitzar les diapositives estereoscòpiques.

Aparell de visualització de diapositives estereoscòpiques, propietat de Joaquim Castells, conservat a l'Arxiu Històric Fidel Fita

Per altra banda, s'han conservat diferents capsos amb fotografies positivades de temàtiques diverses. D'aquestes fotografies, n'hi ha de dues mides; les de 14 x 9 cm, que són la majoria, tenen la mateixa mida que els negatius sobre placa de vidre conservats; les de 6,5 x 5,5 cm, que és la mida de les imatges estereoscòpiques, han de provenir dels negatius a partir dels quals es van extreure les diapositives. Aquests negatius, però, no formen part de l'arxiu.

Acompanyant els negatius i les fotografies, el fons compta amb dos inventaris mecanografiats i un quadern manuscrit, elaborats pel mateix Joaquim Castells, que documenten tots els clixés i diapositives conservats. Un d'aquests inventaris mecanografiat, que és complementat amb el quadern manuscrit, informa del contingut de cadascuna de les fotografies del fons. Estudiant, encara que sigui per sobre, aquest llistat, hom s'adona de la diversitat de temàtiques i, sobretot, d'indrets retratats. Així, trobem

tant localitats catalanes com espanyoles i una d'estrangera: París. L'altre inventari, més específic, se centra en les fotografies de temàtica arenyenca, que, de fet, ja apareixien en els catàlegs anteriors. En aquest cas la informació s'amplia ostensiblement, cosa que el fa molt valuós com a font documental. Es divideix en diferents apartats: "acontexements", "assumptes religiosos", "carrers", "cementiri catòlic", "cementiri civil", "costums populars", "edificis", "esportives", "mercat de la Riera avants de construir el nou", "mercat inaugurat el mes de juliol 1928", "hortas dels afores de llevant", "hortas dels afores de ponent", "misteris que son portats en les processons", "Paraisso o grange de Castelló", "port de refugi", "tipos populars" i "vistes parcials de la vila". El text dedicat a cada fotografia és d'innegable valor històric. Vegeu, per exemple, el text dedicat al clixé inventariat amb el número 1890:

El fons conserva prop de tres mil negatius sobre vidre. A sobre, un clixé de la fàbrica Fontrodona d'Arenys de Mar.

“Museu arenyenc: Improvisat durant la Festa Major del any 1920, en el pis del Caf  del Siglo, situat en la cantonada de la Riera i C. Pi i Margall.”

D'aquesta manera, les fotografies de Joaquim Castells, acompanyades de les corresponents anotacions, s'erigeixen com a vertadera crònica dels esdeveniments efimers de l'Arenys de la primera meitat del segle xx. Se'ns conserva, per exemple, la imatge d'un arc triomfal constru  amb motiu de la visita de Miguel Primo de Rivera l'any 1926:

“Arc triomfal dedicat al Excm. Don Miquel Primo de Rivera amb motiu de la seva visita a aquesta vila en el mes de juny de 1926, quals despeses foren a carrec de les societats polítiques “Círculo Mon rquico i Centro Popular” i una subscripció.”

D'aquest inventari, un dels apartats segurament més interessants és el dedicat als esdeveniments civils de la vila. En formen part, a més dels dos exemples ja esmentats, fets com l'apadrinament per part de l'alcalde del moment, Josep Mollfulleda, d'un nen i una nena nascuts el 13 de setembre de 1929, per celebrar el sisè aniversari de la dictadura; o la visita de l'expresident de El Salvador, S. Quiñones, per *“saludar la família Conchs d'aquesta vila”*. També es dóna notícia de la vinguda, el 1932, d'un furgó de propaganda de Maggi, que *“passà per la via pública donant*

Tot i que en comparació amb els negatius són molt poques, també formen part del fons Castells un conjunt de fotografies en paper.

“Accident important en la matinada del 8 de febrer de 1932, uns joves de la vila al traslladar-se d’Arenys de Mar a Arenys de Munt amb un automòbil Ford que guiava en Jordi Llevat i Ferrer, topà contra un arbre de la carretera davant de Vallvidrera, terma d’Arenys de Munt, del qual accident quedà greument ferit Andreu Torrent Blanchart.”

Un altre apartat que cal tenir en compte és el dedicat a assumptes religiosos, en el qual trobem referència, per exemple, de la visita del bisbe de Girona *“en el Asil de Vellets”* el 10 de maig de 1918, o de *“un altar que s’improvisa cada any al matí a la façana de la casa Rectoral, al pás de la Processó del Angel”*, erigit, en aquest cas, el dia de Pasqua de 1931.

Si bé la major part de fotografies són en format de clixé, també formen part del fons un nombre destacable de diapositives estereoscòpiques. Aquest tipus de diapositives, constituïdes per dues imatges sobre placa de vidre, estaven preparades per a la visualització individual amb un aparell que permetia veure la imatge en relleu. A la fotografia, una de les caixes que contenen les diapositives.

per la Costa de la Serp, el dia 13 de Setembre de 1930” o un *“partit de l’U. S. Arenys contra l’equip de la reserva de F. C. Barcelona jugat el 17-8-1930”*. També són dignes d’esment els negatius dedicats als diferents misteris de la processó i a la construcció del port.

A banda dels inventaris, hi ha tota una sèrie de fotografies que ultrapassen la funció ociosa de l’aficionat i s’embarquen dins el món de la professionalització. És el cas, per exemple, de tota la sèrie de negatius de puntes, destinats a la confecció dels catàlegs comercials de la Casa Castells. Una funció semblant devien tenir les fotos d’ampolles de perfumeria de la fàbrica de Daniel Baptista Casassayas.

Ens trobem, per tant, davant d’un fons fotogràfic i documental de gran envergadura que pot oferir un munt d’informació a tot tipus d’investigacions sobre la història més recent del nostre país a més de ser una font atemporal de gaudi estètic.

Joaquim Castells i Simon (1874-1941). Uns apunts biogràfics

per Joan Miquel Llodrà i Nogueras

M'HAN DIT QUE...EN CASTELLS NO SE SAP
DESPRENDRE DE LES SEVES PUNTES, TANT A CASA
SEVA, COM EN VIATGE, COM EN EL CAMP.
ARENYS I SA COMARCA, 1 D'ABRIL DE 1931

Devoció pel seu ofici

Joaquim Castells va néixer a Arenys de Mar el 10 de juny de 1874, fill de Marià Castells i Diumeró, originari de Mataró, i de l'arenyenca Anna Maria Simon i Batlle, ambdós randers de professió.¹ Són poques les dades que es coneixen de la infantesa d'en *Quimet*, tal com va ser sempre anomenat entre amics i familiars, a part de l'escassa informació que ofereixen els documents conservats a l'Arxiu Històric Fidel Fita.

Els seus estudis primaris s'iniciaren al col·legi de Francesc de P. Cabanes, pare del cèlebre escultor arenyenc Cèsar Cabanes. Més endavant passà al col·legi dels Germans de l'Escola Cristiana, fundat per Joan B. Cassà. Així com Marià, el seu germà menor, va continuar part de la seva formació a Barcelona, on perfeccionà i millorà les seves dots artístiques, Joaquim va dedicar-se des d'un primer moment a la indústria randera. La mort del seu pare, el 28 de desembre de 1903, i la de la seva mare, el 19 de febrer de 1911, acabà de situar-lo, juntament amb Marià, en la direcció de la Casa Castells, reconeguda arreu del país per la seva excel·lent producció de puntes.

La societat establerta l'any 1911 entre els dos germans Castells va continuar endavant fins al 1931, quan Marià, per motius de salut, se'n va haver de retirar. A partir d'aquell moment Joaquim passà a fer-se càrrec del negoci fins al 1941, any de la seva mort. En aquest darrer període Joaquim Castells apareix documentat com a agent comercial, membre del respectiu col·legi de Barcelona.² I és que a més de dirigir des d'Arenys la producció de puntes, Castells va dur a terme una important tasca de comercial que el portà a recórrer la geografia espanyola en quasi la seva totalitat.

Retrat de joventut de Joaquim Castells. Fotògraf desconegut. AHFF.

1.- Per a aprofundir en la història de la Casa Castells és imprescindible la consulta del llibre de Jordi Palomer: *Uns randers arenyencs. La família Castells 1862-1962*. Argentona: L'Aixernador, 1994.

2.- AHFF (Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar). Comercial Castells, núm. 6. Declaració jurada efectuada per Joaquim Castells el 26 de novembre de 1940.

Sota l'administració d'ambdós germans, la Casa Castells va passar pel moment més esplendorós de la seva història, tant en l'aspecte econòmic com en l'artístic, coincidint amb el ressorgiment modernista de les arts decoratives.³ Allí, durant més de vint-i-cinc anys, es confeccionaren tota mena de randes de dissenys inserits completament dins el Modernisme. A partir dels anys trenta, a causa de les tensions socials durant la República i, més tard, per l'inici de la Guerra Civil, la bona situació d'aquesta empresa de randes començà a decaure.

Malgrat els moments poc favorables que travessava el negoci familiar, Joaquim Castells mai va defallir i va mostrar en tot moment l'orgull envers la seva professió. Tal era així que aprofitava qualsevol moment per donar-la a conèixer a tot aquell que hi mostrés interès, tant amb la preparació d'excursions fins al taller d'Arenys com en l'assessorament de qualsevol exposició o acte a l'entorn que tractés sobre randes, antigues o modernes.⁴ I és que les puntes, arreu on anés, van ser sempre la seva vida.

Dedicat a la família i als amics

La vida de Joaquim Castells va transcórrer socialment sense alts i baixos destacats, tal com corresponia a un membre de la que pot ser qualificada com a classe *menestral-burguesa* arenyenca. En l'aspecte personal cal recalcar el 26 de febrer de 1902, dia del seu casament amb l'arenyenca Dolors Guri i Pujals. El canvi d'estat civil el va portar a deixar la residència familiar on havia viscut des de petit, el número 22 del carrer de Sant Francesc, per marxar a viure amb la seva esposa al número 1 del carrer Nou –actual carrer de Vilà i Mateu-. Pocs anys després el matrimoni Castells tornà al carrer de Sant Francesc, concretament al número 20, casa que deixarien finalment per anar a residir al número 98 de la Riera, d'on ja no se'n mourien.⁵ El fet que en el padró de veïns la família de Joaquim Castells aparegui acompanyada d'una minyona fixa mostra la seva posició benestant dins el context històric del moment.

Fruit del matrimoni amb Dolors Guri foren la Dolors, en Zenon, en Josep, la Gertrudis i en Marià. Dolors, nascuda el 8 de desembre de 1902, seria la filla encarregada de continuar amb l'empresa de Can Castells des de la mort del seu pare fins al 1962. Per la seva part, Zenon, nat el 21 d'abril de 1905, també tingué un paper important en el negoci familiar. A més d'efectuar-hi diverses tasques com ara la de picador de cartrons, des dels anys vint

3.- Segons els gràfics elaborats per Jordi Palomer (op. cit., 1994, p. 42), l'etapa de més facturació de l'empresa Castells abasta el període cronològic comprès entre els anys 1900 i 1925. AHFF Comercial Castells, núm. 12. En aquesta carpeta es conserva molta documentació que informa sobre els negocis dels dos germans Castells.

4.- A més de la col·laboració amb les professores i alumnes de l'Escola Professional per la Dona, cal destacar l'assessorament de Joaquim Castells en alguns dels actes organitzats pel Foment de les Arts Decoratives.

5.- AHFF. Padró de Veïns núm. 94, 95, 2180, 2189, 2190, 2193 i 2194.

A l'arxiu fotogràfic de Joaquim Castells es conserven centenars de fotografies els protagonistes de les quals són la seva dona i fills. AHFF Núm. clixé 180. Dolores Guri e hijos (Subirans). Arenys de Munt

fins a l'inici de la Guerra Civil Zenon va dur a terme la feina de comercial.⁶ Gertrudis, monja de la congregació de Sant Vicenç de Paül, és a dia d'avui l'única filla viva de Joaquim Castells.

Refer l'ambient familiar d'en *Quimet* és ben fàcil gràcies en part a l'altra gran passió de la seva vida, a més de les puntes: la fotografia. A través del fons fotogràfic conservat a l'Arxiu Històric Fidel Fita es pot recompondre tot l'arbre familiar i evocar alguns dels episodis més destacats de la seva vida privada, familiar i social. Muller, fills i parents, captats en tot tipus d'escenes i situacions, foren sempre els models incondicionals d'aquestes instantànies, les quals, en un moment en què la memòria i els testimonis es van esvair, esdevenen un document històric de primera categoria.

Per les fotografies conservades es pot veure que el mateix protagonisme que la família el van tenir els amics. I és que Joaquim Castells era home de grans amistats, fet que queda corroborat per la correspondència que ens ha restat en el seu arxiu privat. Joaquim tenia amics escampats per tot arreu, no només a Arenys de Mar sinó també per tot el país i per la resta de la península, la majoria dels quals ho eren després d'anys i anys de relacions professionals. Amb alguns dels seus clients, de fet, aquesta relació d'amistat pot arribar a ser titlada de familiar.

6.- AHFF. Padró de Veïns núm. 2180. Comercial Castells, núm. 3. Margarida Castells, filla de Zenon, ens informa que després de la Guerra Civil el seu pare es va veure obligat a deixar l'empresa de randes degut a "la carencia de negocis comercials". AHFF. Comercial Castells, núm. 6.

Amb els seus amics, Joaquim Castells va compartir moltes de les seves aficions; l'excursionisme, a més de la fotografia, era una d'elles. Castells aprofitava qualsevol ocasió per sortir a passejar pels voltants d'Arenys o per qualsevol altre racó de la geografia catalana: les rodalies d'Olot o Sant Hilari Sacalm, localitat on tota la família solia passar l'agost, eren dos dels racons preferits de Castells per practicar l'excursionisme i les seves fotografies en són de nou el testimoni.⁷ Així mateix, tal i com ens recorda la néta del fotògraf, Margarida Castells, les tertúlies entre totes aquestes amistats eren freqüents a la residència del rander.

Amant de l'art i la cultura

Si bé en el duet format per Joaquim i Marià Castells, era el segon qui se'n duia, del tot merescudament, la fama d'artista, la veritat és que *en Quimet* va portar sempre ben endins l'amor per l'art i la cultura en general. Dins Joaquim hi havia un *senyor Esteve* i un *Ramonet*; darrere el comerciant s'amagava l'artista. La seva passió per la fotografia, l'interès per la bellesa formal i tècnica de les creacions sortides de la Casa Castells i especialment alguns escrits conservats ens revelen a Joaquim com un personatge de gran sensibilitat, amant de qualsevol manifestació artística.

Les fotografies de Castells ens permeten endinsar-nos en la seva privacitat familiar, mostrant-nos per exemple alguns dels racons de la seva llar. AHFF Núm. clixé 38. Libreria de Joaquín Castells. Arenys de Mar

Castells, per exemple, era conscient de la importància de l'art en la formació de certs sectors professionals i així ho posa de manifest en el manuscrit titulat *Coses de casa nostra*, en el qual hi reclamava la creació d'una escola d'arts i oficis a Arenys de Mar.⁸ Amb les seves paraules, la majoria gairebé profètiques, Joaquim participa del debat que es vivia a principi de segle xx sobre la necessitat d'aquests centres indispensables a l'hora de formar les noves generacions d'artistes i d'industrials. El text, entre d'altres, plasma amb certa ironia la mediocritat de la vida cultural arenyenca del moment i la pèssima valoració que se'n fa del seu patrimoni artístic; dos aspectes, malauradament, del tot vigents encara avui. Serveixin com a petit exemple les següents sentències: “Cada poble que se té per culte te en petita o gran escala un lloc pera poder estudiar lo que dona expansió a l'anima (...) Aqueixos llocs, son els anomenats Academies de Arts i Oficis i belles arts, siguin de la clase que se vulguin, ja musicals, literaris, historics o retrospectius, pictorics o esculptorics (...) Arenys necessita escola d'art, i el jovent d'Arenys li convé mes depresa del que li sembla, estudiar les arts (...)”.

Tancat al seu despatx, envoltat de llibres i fotografies, Joaquim va passar moltes hores elaborant tota mena de textos en els que

7.- Joaquim Castells participa en molts aspectes de la seva vida de l'esperit modernista del primer quart del segle xx. L'excursionisme, des de la Renaixença i especialment durant el Modernisme, va viure el seu millor moment.

8.- AHFF. Comercial Castells, núm. 14.

deixa de manifestar el seu profund interès per tot allò artístic. Resten com a exemple alguns dels discursos elaborats per a la celebració d'esdeveniments tan importants a la vida cultural arenyenca com els actes d'homenatge al pare Fidel Fita o a l'autor teatral Josep M. Arnau. Així mateix cal destacar l'esbós per un discurs que s'havia de llegir en un acte de reconeixement de la ciutat de Terrassa a l'escultor Cèsar Cabanes.⁹ En el text l'autor deixa ben clar els seus coneixements en temes artístics.

Marià i Joaquim Castells participaren activament de l'ambient artístic que es vivia a la ciutat de Barcelona. Cal destacar la relació establerta amb Josep Triadó, Joaquim Renart i Alexandre Cardunets, personatges especialment vinculats al Foment de les Arts Decoratives i a l'Escola d'Arts i Oficis i Belles Arts de Barcelona. Tots tres, destacats protagonistes del moviment modernista, van participar, cadascú a la seva manera, de l'auge de les arts decoratives o aplicades. Cal imaginar tant les trobades entre tots ells com la relació epistolar mantinguda durant tants anys com un constant canvi d'idees, reflexions i comentaris de caire artístic. Amb tots tres Joaquim intercanviava fotografies, i Marià, per la seva banda, els ex-libris.¹⁰ Valgui com a il·lustració, una carta d'Alexandre Cardunets a Marià Castells, datada a Barcelona el 19 d'abril de 1919, en la qual li agraeix les fotografies enviades per Joaquim "magnífiques i molt interessants".

Joaquim Castells, juntament amb el seu germà Marià, va participar de l'ambient artístic que es vivia a la ciutat de Barcelona. Cal destacar la relació establerta amb Josep Triadó, Joaquim Renart i Alexandre Cardunets, personatges especialment vinculats al Foment de les Arts Decoratives i a l'Escola d'Arts i Oficis i Belles Arts de Barcelona. Tots tres, destacats protagonistes del moviment modernista, van participar, cadascú a la seva manera, de l'auge de les arts decoratives o aplicades. Cal imaginar tant les trobades entre tots ells com la relació epistolar mantinguda durant tants anys com un constant canvi d'idees, reflexions i comentaris de caire artístic. Amb tots tres Joaquim intercanviava fotografies, i Marià, per la seva banda, els ex-libris.¹⁰ Valgui com a il·lustració, una carta d'Alexandre Cardunets a Marià Castells, datada a Barcelona el 19 d'abril de 1919, en la qual li agraeix les fotografies enviades per Joaquim "magnífiques i molt interessants".

Les actes de l'ajuntament arenyenc també donen notícies que permeten tenir una idea de les inquietuds artístiques de Joaquim. Serveixi d'exemple el ple del 6 d'abril de l'any 1919 en el qual el regidor Castells es nega que el teló del Teatre Principal, obra del gran escenògraf Soler i Rovirosa, sigui portat a la Sala Mercè en motiu d'un esdeveniment determinat, ja que es tracta d'una "obra de arte" que podria ser malmesa. A la mateixa reunió consistorial el nostre fotògraf es lamenta que s'hagi retirat de la capella del cementiri una escultura donada per la família Cabirol, excel·lent mostra de l'art escultòric.¹¹

Un personatge públic

A més de la seva tasca com a rander, Joaquim Castells era reconegut a Arenys de Mar per la seva intensa activitat política i social, una mostra més de l'estima que Castells va sentir sempre cap al seu poble.

9.- AHFF. Comercial Castells, núm. 27.

10.- Cal assenyalar que Josep Triadó, Cardunets i Renart apareixen sovint qualificats com alguns dels millors exlibristes catalans del Modernisme.

11.- AHFF. Actes de l'Ajuntament, vol. 34, fol. 153 i 154.

Des de l'any 1910 ja consta documentat com a regidor del consistori arenyenc, representant el partit monàrquic de la població.¹² Joaquim Castells va ser alcalde d'Arenys de Mar en tres ocasions entre els anys 1911 i 1920. El 21 d'octubre de 1911 rebia la vara d'autoritat per primera vegada i ho feia en substitució del seu amic Josep Calbetó i Roget. L'estrena oficial com a batlle venia un mes i mig més tard, el 10 de desembre, amb motiu del descobriment de les plaques en honor del compatriota Antoni Torrent, un acte de gran rellevància a nivell local en el qual, fins i tot, va acudir-hi el bisbe Pol. L'any 1918, en premi a la seva tasca patriòtica, el rei Alfons XIII el va nomenar comanador d'Isabel la Catòlica.¹³ Una de les tasques que més reconeixement va tenir durant els anys dedicats al govern local va ser el paper efectuat en el procés per aconseguir que a Arenys s'hi pogués construir un port refugi. Del 1913 al 1928 Castells va formar part de la comissió gestora del port refugi. Anys després de deixar l'ajuntament, durant la dictadura de Primo de Rivera, Castells va formar part de la junta directiva de la Unió Patriòtica i va exercir com a vicepresident de la Junta del Districte Judicial d'Arenys de Mar.

Més enllà de la política cal destacar la participació de Castells en algunes de les principals entitats arenyenques com ara l'Ateneu Arenyenc, del fons del qual en va ser dipositari entre el 1929 i el 1934. Entre els anys 1928 i 1932, d'altra banda, va formar part de la junta de l'Obra de la Parròquia; el 28 de juliol de 1939 en va ser designat vocal, essent nomenat directament pel bisbe de Girona. Si bé no va pertànyer ni a la FET ni a la JONS, Castells va contribuir econòmicament, sempre que li fou possible, a Auxilio Social. El juny de l'any 1939 va ser nomenat administratiu del Preventori-Escola Xifré.¹⁴ En presentà la dimissió el setembre del mateix any al·legant l'edat avançada i la salut ressentida per un excés de treball.¹⁵

Joaquim Castells moria al poble on havia nascut a les set del matí del dia 19 de maig de 1941, segons l'acta parroquial, de causes naturals.¹⁶

12.- El febrer de 1915 castells va regalar al consistori arenyenc un retrat del rei Alfons XIII teixit amb seda a l'escola industrial de Sabadell. AHFF. Actes de l'ajuntament, 17 de febrer de 1915, fol. 37.

13.- La notícia apareix documentada a la revista *Arenys*, 29 de juny de 1918. Margarida Castells, néta de Joaquim, encara conserva el diploma que avala aquest nomenament.

14.- AHFF. Comercial Castells, núm. 6. Es conserven documents sobre l'administració de Castells.

15.- AHFF. Comercial Castells, carpeta 13. Carta del 13 de setembre de 1939.

16.- AHFF. Comercial Castells, núm. 6. Es conserven moltes cartes de condol arribades de tot arreu de Catalunya i de la resta de l'estat.

Passió per la fotografia

per Joan Miquel Llodrà i Nogueras

La gran passió de Joaquim Castells, més enllà del seu ofici de rander, va ser sempre la fotografia. La seva situació econòmica i la disponibilitat de temps de lleure van ser dos dels factors que van afavorir que pogués dedicar-se plenament a l'art fotogràfic. Cal remarcar que aquesta activitat, entre tècnica i artística, a principis del segle xx ja havia esdevingut una de les principals afeccions de les classes benestants de tot el país.

Un mestre de primera

Es desconeix si l'interès de Joaquim Castells pel món de la fotografia va sorgir primerament per motius professionals o si, al contrari, va introduir-s'hi per motius purament artístics. Sigui quina sigui la resposta, el fet és que Castells va treure de l'art fotogràfic tot el profit que va poder, tant en la vessant lúdica, artística i documental –immortalitzant qualsevol fet, episodi o persona del seu entorn més immediat–, com en l'aspecte empresarial.

I és que l'empresa Castells no va trigar a veure els avantatges que oferia la tècnica fotogràfica i aviat va passar a utilitzar-la amb finalitats purament comercials. Joaquim seria durant molts anys l'encarregat de preparar els mostraris, àlbums i catàlegs amb centenars d'imatges fotogràfiques de puntes i randes que els viatjants de la casa –i entre ells el propi Castells– portarien arreu, a la recerca de comandes.¹ En més d'una ocasió aquesta família de randers, conscients del poder d'aquest art llavors tan popular, fins i tot l'empraren com una manera ràpida i efectiva de propaganda: alguns dels grans encàrrecs realitzats per les puntaires de la Casa Castells foren fotografiades i enviades com a regal a amics, coneguts i clients de tot l'estat.²

La introducció de Can Castells al món de la fotografia s'ha de posar en relació amb una figura cabdal en la història d'aquesta disciplina al nostre país, especialment durant l'època del

1.- Molts d'aquests àlbums, alguns dels quals són peces úniques, encara es conserven al Museu de la Punta Frederic Marès d'Arenys de Mar.

2.- Així va passar, per exemple, amb els importants encàrrecs que la Casa Castells va rebre entre el 1928 i 1930 per ornamentar la capella de Sant Jordi de la Diputació de Barcelona. Joaquim Castells va encarregar-se d'enviar imatges d'aquells treballs amb puntes a molts dels seus amics i clients. Al fons Castells encara es conserven moltes cartes de resposta en agraïment a aquelles fotografies. AHFF. Comercial Castells, núm. 21.

nisme: Adolf Mas.³ L'any 1906 el cèlebre fotògraf barceloní va realitzar un reportatge fotogràfic sobre la producció de puntes a la costa catalana que sortí publicat a la prestigiosa revista *Il·lustració Catalana*.⁴ D'aquest reportatge provenen les conegudes fotografies de la família Castells, amb les seves puntaires i broadores, treballant al seu obrador en motiu de la confecció del mocador per a la boda d'Alfons XIII amb Victòria Eugènia. Referent a aquest episodi se'n conserva una carta datada el 10 de maig d'aquell any escrita per Adolf Mas i adreçada concretament a Marià Castells, germà de Joaquim, en la qual es comenta el resultat d'aquella sessió fotogràfica.⁵ La carta, com a document històric i com a testimoni de la personalitat d'Adolf Mas, no té pèrdua.

*Barcelona, 10 de maig de 1906
A n'en Marian Castells, Arenys*

*Amich Castells: no vos he escrit ans a causa de lo molt ocupat que tinch lo temps.
Vaige, que està vist y probat que los guapos van a tot arreu.
Vareu sortir com uns guerreros en l'interior. Lo contra llum de las dos noyas espatarrán y lo de todas las cosidoras, un cuadro d'en Ribera. Ferem feyna bona, puig lo dels carrers y l'era d'Arenys de Munt, tambe vos plaura molt. Aviseume tan prompte com lo mocador estigui a punt y aprofitarem lo dia pels retratos de tots los de casa vostra sens excepció de tot lo chor de serafins que retratarem etc. Etc. Saludeulos de nostra part y a vos ma coral estreta de ma de vostre amic ver.*

Aquesta lletra permet conèixer de primera mà la valoració artística que ja en aquells moments es feia de la fotografia, comparable sovint a l'art de la pintura, i deixa entreveure un cert interès de Marià Castells, l'artista de la família, en aquest camp. A més, no seria gens forassenyat pensar que fos en aquest moment quan Joaquim Castells, seduït per Mas, comencés a interessar-se per aquesta nova manifestació artística.

Deixant les suposicions de banda, el fet és que nou anys més tard d'aquesta carta se'n conserva una altra en la qual queda ben documentada una relació directa entre Joaquim i Adolf Mas. En aquest cas, el barceloní anima el jove Castells en la seva carrera incipient com a fotògraf.

3.- Adolf Mas (1861-1936) és un dels fotògrafs catalans més destacats del primer quart del segle XX. Amb els anys va arribar a crear un dels arxius fotogràfics més importants d'Europa, la consulta del qual resulta avui en dia imprescindible en l'estudi de l'art hispànic i d'altres camps de la història.

4.- "Les puntes catalanes". *Il·lustració Catalana* [Barcelona], núm. 159, Any IV, (17 de juny de 1906), p. 378.

5.- AHFF. Comercial Castells, núm. 13.

Barcelona, 7 d'octubre de 1915
Sr. Joaquim Castells, Arenys de Mar

Estimat amic: hem rebut la vostra amable carta i vos remerciem de son contingut.

Els clixes son espatarans i si segueix aixis promte vos donarem l'alternativa. Vos estic tirant unas mostras ab dos temas de papers en varis tamanys, a fi de que vos pugau fer benbe carrec de lo que pot eser el vostre mostruari. Me sembla que a n'en Mariano el deixarem esma perdut...

Tot lo que me dieu en vostra carta vos ho contestare el diumenge si no hi ha res de nou, en que penso pujar, al tren de las deu, portanvos las probas enganxades i acabades del tot.

Ja comprenc perfectament que ara porteu presa i aquestos retrasos vos impacientan un xic, mes teniu en compte que hasta tractanse de negocis l'obra de l'artista ve un dia que es torna comercial.

Creyeume amic Castells, las presas no condueixen á cap fi practic i el temps que ara perdeu en meditar bé las cosas el guanyareu en material i en que tot vos surti més arrodonit: vos parlo per experiencia propia.

Fins a diumenge doncs, mentrestant rebeu tots els afectuosos recorts del vostre amic ver.⁶

A més dels valuosos consells del mestre a l'iniciat deixeble, aquesta missiva serveix per documentar per primera vegada a Joaquim com a fotògraf aficionat. Pel que sembla indicar el text, Castells hauria realitzat algunes impressions de puntes i n'hauria enviat els negatius a Mas per tal que aquest els revelés i en preparés un catàleg. I és que en un primer moment, com és obvi suposar, Joaquim no disposava d'un laboratori propi on poder treballar amb els negatius de les seves fotografies. Això canviaria anys després quan, amb més domini de la tècnica, el nostre fotògraf muntaria el seu propi estudi fotogràfic al domicili de la Riera, concretament a l'ala de la casa que donava al carrer de l'Olivar.⁷ Allí, a les fosques, hi passaria incomptables hores, revelant i experimentant noves tècniques d'impressió. En el catàleg de les seves fotografies Castells dedica uns quants fulls a explicar amb tota mena de detalls les millors solucions a l'hora d'efectuar determinats revelats o virats de les imatges. Amb tot, però, Castells continuaria enviant molts dels seus negatius a d'altres fotògrafs professionals, d'Arenys o de Barcelona, depenent de la importància de cada treball.⁸

La relació dels germans Castells amb Adolf Mas, tant a nivell professional com personal, va continuar al llarg dels anys i, sens

6.- AHFF, *ibid*.

7.- Segons informació aportada per Margarida Castells, néta de Joaquim.

8.- A més de l'Arxiu Mas, un dels establiments fotogràfics on Castells portà els seus negatius era Cosmos Fotográfico, emplaçat al número 1 de la Rambla de Canaletes.

dubte, la tasca de Joaquim com a fotògraf se'n va ressentir.⁹ Mas va ser sempre un excel·lent model a seguir, no només pel que fa a la seva experiència tècnica, sinó també pel que fa al concepte que tenia de la imatge fotogràfica i la seva funció. I és que, a l'igual que l'extraordinari fons fotogràfic de l'Arxiu Mas, les fotografies realitzades per Joaquim Castells al llarg de més de trenta anys han esdevingut actualment, més enllà de valuoses peces artístiques, un document gràfic excepcional d'una societat i d'una època esvaïdes per la cruenta Guerra Civil espanyola.

Joaquim Castells, corresponsal gràfic

El paper de Joaquim Castells com a cronista del seu temps queda ben palès en el fet que, a principis dels anys trenta, col·laborés com a reporter gràfic d'algunes publicacions d'àmbit nacional amb imatges de tot tipus d'esdeveniments públics, polítics i socials.

Amb Jacint Arxer, mestre i cronista per excel·lència d'Arenys de Mar, Joaquim Castells hi va tenir una estreta relació al llarg de tota la vida. *AHFF Núm. clixé 820.*
Joaquim Castells y Jacinto Arxer. Arenys de Mar

Castells va ser un dels corresponsals gràfics de *Ahora*, revista publicada a Madrid on es tractava tot tipus de tema.¹⁰ El càrrec el va aconseguir gràcies al seu amic d'infantesa Jacint Arxer, el corresponsal informatiu d'Arenys de Mar en aquesta publicació, qui a finals del 1930 va proposar al rander per a aquella tasca.

Segons la correspondència establerta entre Castells i el redactor gràfic de Madrid, l'arenyenc rebia per cada fotografia la gens menyspreable quantitat de deu pessetes.

El nostre fotògraf va voler estrenar-se fent propaganda del patrimoni artístic arenyenc que tant admirava. Així doncs, les primeres fotografies enviades a *Ahora* van ser unes imatges de la Torre dels Encantats i del retaule barroc de l'església de Santa Maria, acompanyades respectivament d'uns textos explicatius sobre la seva història facilitats per mossèn Josep Palomer. Amb tot, però, passaven els dies i aquestes fotografies no apareixien publicades. I és que com se li va fer saber poc després des de Madrid, aquella publicació no estava interessada en aquest tipus d'*asuntos*.¹¹ Es cercaven temes més variats, adreçats

9.- AHFF. Comercial Castells, núm. 13. Es conserva una carta de condol de l'Adolf Mas per la mort de Teresa, germana de Marià i Joaquim, en la que queda palès que l'amistat entre ambdues parts continuava vigent.

10.- AHFF. Comercial Castells, núm. 9. En aquesta carpeta es conserven retalls de totes les imatges de Joaquim Castells aparegudes a *Ahora*, publicació en la que treballà fins el 1933.

11.- AHFF. Comercial Castells, núm. 6. Carta del 7 d'abril de 1931.

rades o partits de futbol, entre d'altres. Així doncs, Castells va treure el fotoperiodista que duia dins seu i finalment les seves imatges van començar a aparèixer a la revista. Per la mateixa època, i amb unes fotografies de temàtica similar, Joaquim Castells també col·laborà amb *El Dia Gráfico de Barcelona*.¹² Així mateix, algunes de les seves imatges de puntes van ser publicades a l'enciclopèdia *Espasa Calpe*.¹³

Càmera Agfa Billy-Clack Jgenar F:8.8, model de càmera plegable realitzat a Alemanya als anys trenta.

Datada del període en què Castells va col·laborar amb aquestes publicacions, els seus familiars encara conserven una càmera fotogràfica.¹⁴ Es tracta d'una Agfa Billy-Clack Jgenar F:8.8, un model plegable realitzat a Alemanya als anys trenta i que va protegit amb un estoig de cuir dur de color marró folrat de vellut. Malauradament altres càmeres de Joaquim Castells, com ara la que sosté a la fotografia de la coberta d'aquest catàleg, no s'han conservat.

La fotografia amateur a Arenys de Mar

Joaquim Castells, òbviament, no va ser l'únic fotògraf *amateur* de l'Arenys dels primers trenta anys del segle xx. S'ha de tenir en compte que als primers anys d'aquella centúria la casa Kodak, principalment, havia propiciat una simplificació de tot el procés fotogràfic; la reducció de costos que això implicava va acostar aquella tècnica a la classe mitjana. La fotografia, d'aquesta manera, deixava d'estar reservada a uns quants i era posada a l'abast de molta gent.

Arenys comptava en aquell moment amb dos establiments on els aficionats locals podien adquirir material fotogràfic i revelar-lo: la botiga d'Isidre Guitart –Can Guitart–, i el negoci de Cayetà Solà.¹⁵ Aquest darrer, fotògraf professional, venia “*aparatos, películas y productos Kodak, aparatos estereoscópicos y de placas*”.¹⁶ A més, es dedicava a realitzar retrats, reportatges gràfics i tota mena de postals, especialment d'Arenys de Mar. La botiga on Solà despatxava la seva clientela era al carrer del Dr. Robert –actual

12.- AHFF Comercial Castells, núm. 9.

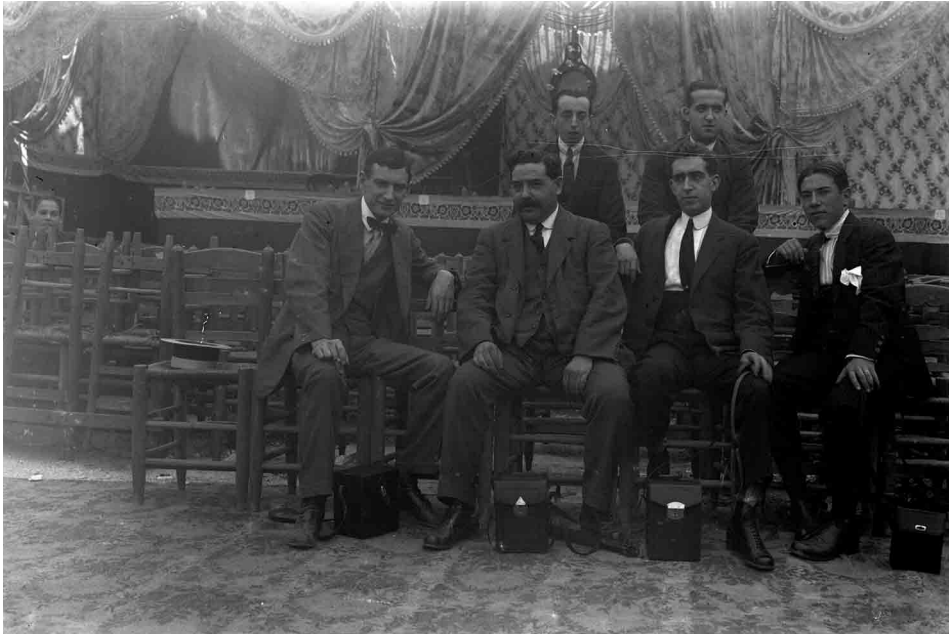
13.- AHFF Comercial Castells, núm. 13. Correspondència 1915-1939.

14.- Càmera propietat de Margarida Castells, neta de Joaquim Castells, i que molt amablement ha cedit per a ser mostrada a l'exposició *Viatge fotogràfic per terres d'Espanya*.

15.- Florinda Guitart, filla d'Isidre, ens informa que el negoci familiar va ser un dels primers llocs a Arenys on es van començar a vendre càmeres Kodak.

16.- Informació extreta dels molts anuncis publicitaris de Caietà Solà a les revistes *Arenys* i *Arenys i Sa Comarca*, a través dels quals es pot anar seguint l'evolució del seu establiment.

carrer Andreu Guri– mentre que el taller fotogràfic es trobava a la Platja Cassà. Mostra de la gran quantitat de feina que hi havia a Can Solà és el fet que a finals de l'any 1921 el negoci va haver d'ampliar les seves instal·lacions.

Aquesta imatge, realitzada l'any 1918 a l'envelat de l'Ateneu Arenyenc, mostra a alguns dels nombrosos arenyencs aficionats a la fotografia.

AHFF. *Fotografia de Joaquim Castells*. Núm. clixé 1123.

Joaquim Castells mantenia un estret contacte amb altres aficionats a la fotografia, ja fossin arenyencs o estiuejants. Les referències, tant gràfiques com documentals, a aquests fotògrafs es poden anar resseguint a la premsa local. Les primeres notícies apareixen a la revista *La Rierada*, el director de la qual, Josep Maria Valeta i Arquer, també es comptava entre aquest grup d'aficionats. En el número de l'1 de gener de 1903, per exemple, es posava en coneixement dels lectors la celebració d'un concurs fotogràfic organitzat per l'Associació Catalunya de Lleida, els premis del qual serien medalles d'or, bronze i argent. Les fotos presentades s'havien d'incloure dins les següents temàtiques: paisatges i camins, monuments i edificis notables, i costums i tipos.¹⁷

Les primeres notícies de concursos fotogràfics celebrats a Arenys de Mar començarien a aparèixer anys més tard. A principis d'agost de 1918 la revista *Arenys* anunciava la preparació al Balneari Lloveras d'un concurs de fotografies de temàtica local; curiosament a la notícia es parla dels "*nombrosos aficionats a la fotografia que hi ha avui en nostra vila*".¹⁸ Uns números després es recollien unes quantes de les fotografies presentades al concurs

17.- *La Rierada*, núm. 25, 1 de gener de 1903.

18.- *Arenys*, 10 d'agost de 1918.

amb la corresponent referència als seus autors: Mercè Riera, estiuellant a la població, Joan Còrdoba, qui utilitzà un veròscop, Joan de Prats i Miquel de Borràs Jalpí, entre d'altres.¹⁹ L'any següent *Arenys i Sa Comarca* es feia ressò d'un altre concurs fotogràfic, en aquest cas organitzat en el vestibul de la Sala Mercè per Joan de Prats i Salvador Castelló Plandolit, ja en aquell moment reconegut com un dels millors directors de fotografia de la indústria cinematogràfica catalana.²⁰ Els premis repartits s'inclouïen dins les següents temàtiques: fotografia artística, retrats a l'aire lliure, instantànies i història muda.²¹

Les publicacions *Arenys* i seguidament *Arenys i sa Comarca* empraven la imatge fotogràfica per a complementar moltes de les seves notícies. Ambdues revistes van servir per a què molts arenyencs aficionats a la fotografia poguessin exposar les seves creacions. És el cas per exemple de Joan Còrdoba i Aureo Aramburo, amic personal de Castells, els quals van ser els principals reporters gràfics de les dues publicacions. A la quarta etapa d'*Arenys i Sa Comarca*, ja una publicació quinzenal, la fotografia va prendre molt més relleu en les seves pàgines. En aquell moment Joaquim Castells comença a participar-hi assíduament amb tot tipus de fotografies, des d'actes culturals a esdeveniments esportius, de molt més valor documental que artístic. Amb tot, però, cal destacar un reportatge aparegut l'1 de novembre de 1930 en el qual se li publicaren unes magnífiques imatges dels panteons i vistes del cementiri d'Arenys.²²

Joaquim Castells i Isidre Guitart, amics que compartiren al llarg de la seva vida prolífiques tertúlies, col·laboraren més tard amb la revista *Oreig*. És precisament en aquesta publicació on es recull una interessant crònica sobre una mostra fotogràfica celebrada a l'Ateneu Arenyenc entre el desembre de 1931 i començaments de 1932.²³ Aquest article, a més d'engrandir el llistat de fotògrafs aficionats arenyencs, ens informa sobre l'existència d'un intens ambient fotogràfic a la nostra població el qual, una dècada més tard, acabaria portant a la creació de l'AFA, l'Associació Fotogràfica d'Arenys de Mar.

Ha estat veritablement un encert l'exposició que la Junta Directiva de l'Ateneu Arenyenc (no ens avindriem mai a dir "Ateneo Arenyense") amb la col·laboració d'uns aficionats de l'art fotogràfic, va inaugurar el dia 25 del mes passat en una de les sales del seu local social. Aquesta exposició, a més de tenir com tota manifestació d'art, bellesa, per a

19.- *Arenys*, 14 i 24 de setembre de 1918.

20.- *Arenys i sa Comarca*, 18 de setembre de 1919.

21.- *Arenys i sa Comarca*, 30 de setembre de 1919.

22.- En aquestes imatges es mostra a un Joaquim Castells més pictorialista que mai, interessat en els jocs de llum i en els diferents enquadraments.

23.- *Oreig*, 9 de gener de 1932.

nosaltres arenyencs, té l'encís d'evocar-nos records ja mig esborrats de la nostra memòria. I encara més, l'Arenys vuitcentista, aquell Arenys de l'ermita del Calvari, de la Maestrança, és evocat en una col·lecció admirable d'en Pere M. Puig i Estapé, extensa i valorosa, de la que agafen relleu, l'Ermita del Calvari, vista des de la carretera on es veu la pedra que segons conta la tradició, mai no va poder-se'n trobar la mida justa. El temporal arrabassant les arbres del passeig que existia més enllà de la via. Uns grups d'aficionats al teatre i tantes i tantes que totes elles tenen un alt valor històric arenyenc.

Un altre grup de fotografies a remarcar, són les del senyor Joaquim Castells. Aquest expositor demostra fins allà on domina l'art fotogràfic, totes d'un valor artístic insuperable. Són dignes de remarcar els interiors de la nostra Església Parroquial, carrers de la vila, moltes d'una bellesa insospitada, i records de les festes tradicionals.

Isidre Guitart ens evoca en uns exquisits treballs, escenes de la rierada, composicions de truc que denoten una tècnica i un enginy remarcable. Podem esmentar l'interior del cafè de l'Ateneu Arenyenc, que l'expositor en una dedicatòria en fa ofrena a la Societat.

Pere Bilbeny, en unes senzilles composicions ens fa veure quant elegant no és moltes vegades, la simplicitat quan va precedida d'un sentit artístic. Remarquem la composició del Mont-Calvari amb uns garrofers a primer terme.

El Sr. Josep M. Bordas ens evoca en una sola però admirable fotografia la Riera mancada encara d'urbanització; per damunt de les cases hom veu els pals d'un vaixell a punt de varar, record de la nostra maestrança.

Riera Barangé, Massuet, Mensa, Surribas, Aramburo, Bota, Torras, Solé, Camps han ajudat amb llur apreciable col·laboració, a l'èxit obtingut i que no podem ocupar-nos en detalladament per manca d'espai. De totes maneres rebim la més sincera felicitació de part nostra.

A la Junta i Comissió organitzadora la nostra enhorabona.

L'AFA. L'Associació fotogràfica d'Arenys de Mar

per Anna Pellicer i Maria Teresa Bisbal

Al llarg de les primeres dècades del segle xx, les publicacions locals ofereixen sucosa informació sobre la situació de la fotografia *amateur* a Arenys de Mar, en la qual s'insereix la figura de Joaquim Castells. Un considerable nombre de fotògrafs aficionats i la celebració de concursos fotogràfics mostren el bon estat del que aquesta disciplina gaudia a la nostra població. Malauradament la Guerra Civil suposà l'aturada de tota activitat de tipus social i col·lectiu, encara que la passió per la fotografia va quedar ben latent en molts dels arenyencs que sobrevisqueren al conflicte.

Sensiblement superats els estralls d'aquest tràgic episodi de la història del país, alguns aficionats a la fotografia d'Arenys de Mar decidiren formar una entitat amb la qual poder desenvolupar les seves inquietuds per aquesta tècnica en totes les seves vessants. D'aquesta manera, l'any 1948, els arenyencs Joaquim Mollfullada, Emili Llopis, Joan Torrus, Josep Xiberta i Francesc Caselles formaven l'Agrupació fotogràfica d'Arenys de Mar, amb seu en el número 1 del carrer Andreu Guri, el Cafè Espanyol conegut popularment com a Can Miliu.¹

Els membres fundadors de l'AFA, del tot introduïts en l'art de la fotografia, estaven tan engrescats i il·lusionats en la creació d'aquesta nova associació que, abans de rebre els corresponents papers de la legalització del grup, decidiren organitzar el primer concurs de caràcter social. Els guardons van ser repartits el desembre de 1948. I és que la celebració d'exposicions va ser una de les premisses de l'AFA; aquella era una de les millors maneres amb les que es podia promocionar la fotografia artística. Aquest fet explica que moltes d'aquestes mostres fotogràfiques s'exhibissin arreu de la geografia catalana. La inauguració de cadascuna d'elles comptava amb la presència d'alguns membres de l'entitat que n'explicava l'objectiu, tot parlant també de diferents aspectes de l'art fotogràfic.

1.- Joan Torrus i Pla, antic secretari d'aquesta agrupació, ens recorda dues de les exposicions celebrades en els orígens de l'AFA. La primera, l'any 1948, va ser organitzada sota el nom de C.E.F.-Centre Excursionista Folklòric- al local d'Acció Catòlica, al Rial de Sa Clavella. D'altra banda, amb Antoni Campanyà de Barcelona es va fer una altra exposició a Can Maimí, a la Riera del Bisbe Pol.

Més que una associació fotogràfica, l'AFA va esdevenir un dinamitzador de la vida cultural arenyenca en plena dictadura franquista. Com deixaven clar els seus membres en el primer butlletí publicat “*la característica fundamental de nuestra Agrupación será la celebración de concursos y exposiciones de fotografía artística, exposiciones pictóricas y de escultura, proyección de películas y vistas fijas, conferencias sobre fotografía, cine, pintura y en general toda clase de manifestaciones que guarden relación con dichos temas.*”² S’ha de tenir en compte també la organització d’excursions fotogràfiques a diversos indrets del país. Aquest tipus d’activitat continuava en certa manera les sortides que, unes dècades abans, Joaquim Castells havia realitzat juntament amb els seus amics, també aficionats, i en les que es dedicaven a captar en imatges qualsevol aspecte de l’entorn.

Entre totes les activitats que va dur a terme aquesta associació cal destacar l’edició d’un butlletí, publicat en castellà, en el que es donaven a conèixer totes les activitats que organitzava o en les que participava l’entitat. El primer número del butlletí sortia publicat el novembre del 1948 i continuaria fent-ho fins l’any 1953.³ Aquesta publicació no pretenia només tenir un caràcter informatiu i ser una orientació tècnica per als aficionats sinó també esdevenir “*el lazo de unión entre la Agrupación y todos nuestros socios, especialmente aquellos que no residen en nuestra población*” i que eren molts. Avui en dia, el butlletí informatiu de l’AFA és, pels temes tractats i les notícies ofertes, una de les fonts documentals més importants per conèixer el clima cultural d’Arenys durant la dictadura

La segona seu de l’AFA fou, després d’un conveni establert a principis de 1949 amb la junta de la Societat Cultural Gran Casino, l’edifici d’aquella entitat. En concret es situaren al primer pis; a la biblioteca hi duïen a terme les reunions i a la gran sala hi podien fer tota mena d’actes. A més, es va arribar a muntar un laboratori fotogràfic, amb ampliadora inclosa, on els socis podien manipular els seus negatius. Per a deixar constància de la seva presència, i existència, en un dels balcons del Gran Casino hi havia un rètol on s’hi llegia “Agrupación Fotográfica de Arenys de Mar-A.F.A.”.

Així doncs, i per tot el que s’ha comentat fins al moment, no és d’estranyar que l’AFA agafés una gran anomenada i reputació no tan sols a nivell comarcal i provincial, sinó també estatal. L’Associació Fotogràfica d’Arenys de Mar arribà a ser l’entitat

2.- Entre les diverses i variades activitats dutes a terme per l’AFA es poden esmentar l’exposició de la col·lecció Palomer d’ex-libris, la mostra arqueològica sobre la Torre dels Encantats o les conferències sobre diversos aspectes tècnics de la fotografia.

3.- L’Arxiu Històric Fidel Fita conserva un volum amb els números d’aquest butlletí publicats entre el 1948 i el 1950. El llibre pertanyia a Jordi Palomer i Pons, un dels membres fundadors de l’AFA.

d'aquest tipus de més fama a Espanya, fet que queda ben palès en la gran quantitat de persones, de totes les procedències, que participava als seus concursos i exposicions. Entre els socis s'hi comptaven alguns dels fotògrafs professionals i amateurs més prestigiosos de l'estat, qui en les seves creacions no dubtaven a afegir-hi les sigles de l'agrupació arenyenca.

El 15 de gener de l'any 1950 es celebrà a Arenys de Mar un dels actes més transcendents d'aquesta associació: la Festa Major de l'AFA. A l'esdeveniment hi assistiren algunes de les figures més prestigioses de l'art fotogràfic català i espanyol.⁴ Durant l'acte s'inaugurà l'exposició titulada "Fresones" de l'insigne fotògraf i mestre de fotògrafs José Ortiz Echagüe, qui en el transcurs de la festa va ser proclamat soci d'honor de l'agrupació. D'aquest acte, i aprofitant la presència de nombrosos especialistes de l'art fotogràfic, va néixer la Federación Española de Arte Fotográfico.

L'any següent l'AFA inaugurava el I Saló Internacional d'Art Fotogràfic amb l'excel·lent participació de trenta-vuit països. I és que aquesta entitat s'havia convertit en una institució cultural de referència, assolint grans èxits tant per les exposicions que organitzava com pels autors nacionals i internacionals que hi participaven. Els membres d'aquesta associació, així mateix, no quedaven enrera pel que fa a la qualitat de les seves creacions; ho demostra la seva participació en exposicions celebrades a les principals capitals del món com ara Quèbec, Sao Paulo o New York.

L'èxit, però, va ser un dels factors que portaria a la desaparició de l'AFA. Totes les activitats que s'hi preparaven requerien d'un temps i d'uns diners que els membres de l'associació no tenien per la qual cosa, de mica en mica, el grup es va anar disgregant. Així i tot, l'afició a la fotografia no decauria mai i molts dels fundadors i socis de l'AFA continuarien endavant amb la seva afició. Mig segle després, i com l'au Fènix ressorgida de les cendres, l'AFA sortiria de nou a la llum. Això, però, forma part d'una altra història...

4.- Serveixin d'exemple les figures de Ortiz Echagüe, Pla Janini, Ignasi Barceló, Vicenç Boada o Rosa Casaco, entre molts d'altres.

Viatge fotogràfic per terres d'Espanya. *Fotografies de Joaquim Castells 1917-1929*

per Joan Miquel Llodrà i Nogueras

Organitzada pel Museu d'Arenys de Mar amb el fons documental i gràfic conservat a l'Arxiu Històric Fidel Fita, aquesta exposició no pretén res més que homenatjar la faceta fotogràfica del reconegut rander Joaquim Castells (Arenys de Mar, 1874-1941). I què millor que fer-ho tot rememorant un viatge ideal per terres d'Espanya; un dels molts viatges que, tant per negocis com per lleure, Castells va efectuar per l'extensa, variada i rica geografia espanyola, de Santiago de Compostel·la a Màlaga, passant per Valladolid o Saragossa.

Les trenta-dues imatges seleccionades per a aquesta mostra –escollides entre més d'un miler– varen ser impressionades per Joaquim Castells entre els anys 1917 i 1929, un període que coincideix primer amb les acaballes de la Primera Guerra Mundial i posteriorment amb les de la dictadura de Primo de Rivera. Aquesta etapa, marcada per la inestabilitat política del país, significà per a la Casa Castells el seu moment de màxim esplendor, tant econòmic com artístic.

A banda del valor històric i documental de les fotografies exposades, especialment pel fet que una cruenta guerra civil les separa de l'ull contemporani, el que es pretén amb aquesta exposició és donar a conèixer l'artisticitat que s'amaga darrera cadascuna d'elles. Amb aquestes vistes de les terres d'Espanya no només es desitja mostrar el Joaquim Castells cronista del seu temps –interessat per captar qualsevol aspecte de l'entorn que l'envolta– sinó també descobrir l'artista que duu dins seu preocupat pel resultat estètic d'un bon enquadrament, contrallum o angle.

Amb tot, però, l'aproximació a la fotografia de Joaquim Castells pot fer-se des de qualsevol altra òptica. En aquesta ocasió s'ha pres com a centre del discurs expositiu els seus viatges arreu d'Espanya, però també es podrien haver mostrat imatges de les seves excursions per Catalunya, de les festes i costums dels llocs que visitava o els retrats a familiars, amics i personatges populars. I és que l'arxiu fotogràfic de Joaquim Castells és un fons inesgotable de sorpreses, materialitzades en centenars de clixés i dispositives estereoscòpiques a l'espera de ser descobertes i fruites per tothom.

Som conscients de què s'ha quedat molt al tinter, però, més que entristir-nos, aquest fet ens anima a continuar investigant,

estudiant i oferint a qui ho desitgi la producció d'un fotògraf amateur que, si bé un més entre molts, té la particularitat de ser ben nostre.

Un viatjant incansable

Per motius professionals Joaquim Castells va haver de viatjar amb assiduitat arreu de Catalunya i de la resta de l'estat.¹ Encara que la Casa Castells disposava d'uns quants agents comercials, Joaquim realitzava com a mínim dues vegades a l'any diversos viatges per a establir o mantenir els contactes empresarials amb la seva clientela. El viatge, depenent de la ruta, podia tenir diversa durada: d'un parell de setmanes a gairebé tres mesos. La documentació empresarial conservada aporta molta informació sobre la relació comercial d'aquesta fàbrica arenyenca amb altres negocis, comerços i empreses del mateix ram establertes a diversos punts de la geografia espanyola i, fins i tot, a l'estranger.² Dels viatges comercials de Joaquim Castells se'n té notícia directa i constant a través de la correspondència interna de l'empresa:

"Nuestro hermano Joaquim se encuentra en Bilbao hace unos días...", *"Recién llegado de viaje nuestro Joaquim..."* o *"Llegado ayer de viaje nuestro Joaquim..."* són algunes de les frases que es repeteixen constantment en moltes cartes enviades a proveïdors o clients.³

Les actes de l'ajuntament arenyenc, en els períodes en què el rander va formar part del consistori, també aporten valuosa informació al respecte. En el ple de l'ajuntament del 2 de juny de 1910, per exemple, el regidor Castells demanava llicència per un mes *"teniendo precisión absoluta de ausentarse de esta villa para atender a sus negocios"*.⁴ Així mateix, en la sessió del 13 de maig de l'any següent demanava vuit setmanes d'exempció per la mateixa raó; el 6 de juliol, abans del previst, cal dir que ja estava de tornada.⁵

La revista *Arenys*, per la seva banda, és una altra de les fonts a través de la qual es pot anar fixant les anades i vingudes de Castells.

Allí on anava Joaquim Castells hi anaven les seves càmeres. AHFF. Retrat de Joaquim Castells a la platja

1.- Bilbao, Gijón, Granada, Madrid, Màlaga, Pamplona, Sant Sebastià, Sevilla, València o Valladolid figuren entre les principals capitals a les quals es va haver de desplaçar Joaquim Castells en nombroses ocasions.
2.- La Casa Castells, si bé a través d'altres proveïdors, tenien relació comercial amb França, Argentina, Estats Units, Austràlia o la República Dominicana, entre d'altres.
3.- AHFF. Comercial Castells, núm. 1, 2 i 3.
4.- AHFF. Actes de l'Ajuntament, vol. 31 fol. 41 v.
5.- AHFF. *ibid.*, fol. 142 v.

El 17 de juny de 1916, en l'habitual crònica social del poble, aquesta publicació informava que “*l'ex-alcalde de la nostra vila, don Joaquim Castells*” havia sortit de viatge. Dies més tard, el 29 de juliol, es deixava constància de la tornada del rander, “*después de haber efectuado su acostumbrado viaje comercial*”. En altres notícies, com ara l'apareguda el 26 de maig de 1917, es detallava molt més la informació sobre un altre viatge comercial de Castells, tot concretant que era “*per varies capitals d'Espanya*”.⁶

Aquesta informació, malgrat pugui sembla anecdòtica, resulta en moltes ocasions de gran importància ja que, malauradament, els inventaris fotogràfics de Joaquim Castells no recullen la data de presa de la fotografia. Investigacions posteriors amb totes aquestes fonts podrien omplir un buit cronològic que pot enriquir aquestes imatges com a font documental gràfica.

Amb tot, però, no tots els viatges de Joaquim Castells responien a motius professionals. De tant en tant, en els períodes de vacances ell i la seva família viatjaven com tants d'altres turistes, a la recerca de nous móns. Mentre el seu fill Zenon va estudiar als escolapis d'Olot, les anades del matrimoni Castells a la capital garrotxina van ser freqüents, tal com demostra el gran nombre de fotografies conservades. Una altra destinació dins la geografia catalana era Sant Hilari Sacalm: al ple de l'ajuntament del 19 d'agost de 1911, Castells demanava un mes de llicència per anar a prendre les aigües a aquesta localitat de la Selva “*por prescripción facultativa*”.⁷ A finals de setembre ja estava de tornada com demostra la seva presència en el ple del dia 30 d'aquell mes.⁸ Més tard, a Sant Hilari Sacalm la família Castells hi llogaria una casa per a passar-hi l'agost.⁹

D'aquests viatges, ja fossin per feina o per plaer, n'ha quedat com a testimoni centenars d'instantànies, els clixés de les quals es conserven en gairebé tota la seva totalitat a l'Arxiu Històric Fidel Fita. I és que un objecte fonamental i indispensable a l'equipatge de Joaquim Castells era una, o més d'una, càmera fotogràfica amb tots els accessoris corresponents per a realitzar una bona impressió. Castells, com molts altres abans i després d'ell, va trobar en la fotografia la millor manera de deixar constància dels seus viatges i ho va fer retratant no només monuments i paisatges sinó qualsevol fet o aspecte que li cridés l'atenció o li despertés el seu interès estètic. Una vegada a casa, les fotografies –exposades en àlbums– o les diapositives –visibles amb senzills aparells estereoscòpics– servien per fer reviure a la família, els amics i a ell mateix tota mena de detalls sobre els seus periples pel món.

6.- Arenys, 26 de maig de 1917, pàg. 5.

7.- AHFF. Actes de l'Ajuntament, vol. 31, fol. 176.

8.- AHFF. *ibid.*, fol. 194 v.

9.- Segons informació de Margarida Castells, néta de Joaquim Castells.

Criteris selectius d'un viatge fotogràfic

Joaquim Castells, rigorós i metòdic, va dur a terme una excepcional feina de catalogació de tot el seu arxiu fotogràfic, gràcies a la qual avui en dia resulta fàcil poder saber què o qui apareix representat a cada imatge. El fotògraf va veure la necessitat de tenir completament classificats i ordenats els seus clixés, tant els de les puntes com els dels viatges, per tal de facilitar-ne el maneig i la consulta.

Els criteris seguits alhora de dur a terme aquesta endreça van ser força arbitraris i, pel que es pot deduir dels inventaris conservats, l'enumeració i descripció dels clixés depenia de l'ordre en el que anaven apareixent. Si bé les diapositives de viatges van ser classificades per l'indret geogràfic determinat on havien estat realitzades, pel que fa als clixés o negatius no es va seguir cap mena de classificació cronològica ni geogràfica.

A l'hora de preparar una exposició com la que ens ocupa, els inventaris fotogràfics de Castells, amb més de dues mil entrades, han resultat fonamentals. El més problemàtic, però, no ha estat triar d'entre aquesta quantitat ingent d'imatges les trenta-dues que s'exposen a la mostra sinó establir els criteris que haurien de permetre aquesta selecció. Davant la injustícia que suposaria mostrar només algunes fotografies de les capitals més importants visitades per Castells –i caldria veure què s'entén per important–, finalment s'ha optat per dividir l'exposició en vuit àmbits o temàtiques que, no cal dir-ho, podrien haver estat molts més. L'objectiu d'aquesta divisió, absolutament arbitrària, no és altre que mostrar l'interès que Joaquim Castells va mostrar cap a tot allò amb el que es trobava, cap a qualsevol aspecte cultural o geogràfic de les terres on viatjava. Aquesta divisió arbitrària, com s'ha dit anteriorment, és una de les moltes maneres a través de les quals podem acostar-nos al fons fotogràfic de Joaquim Castells.

La Casa del Senyor i la dels senyors

Si per turista s'entén la persona que viatja per recreació personal o recorre un país pel sol gust de conèixer-lo, Joaquim Castells, malgrat viatjar moltes vegades per feina, és un turista en el ple sentit de la paraula; un turista que queda meravellat pels monuments amb els que es troba al llarg del seu camí i que, òbviament, fa passar per l'objectiu de la seva càmera fotogràfica. Malgrat que els interessos fotogràfics de Castells són ben variats, el nostre fotògraf no perd l'oportunitat de retratar els grans edificis de les poblacions que visita, el que pot qualificar-se com a arquitectura monumental. I dins d'aquesta s'inclouen les construccions religioses –la Casa del Senyor– i les de caire civil –les cases dels senyors–.

D'esquerra a dreta i de dalt a baix:

- 1.- Portal del Palacio Marques Aguas. Valencia. AHFF Núm. clixé 832.
- 2.- Fachada de la Catedral. 6-1919. Sevilla. AHFF Núm. clixé 1560.
- 3.- Vista general del Monasterio. El Escorial. AHFF Núm. clixé 546.
- 4.- Portal románico de la I. de Santiago. La Coruña. AHFF Núm. clixé 2261.

Si s'hagués de donar valor a les xifres caldria recalcar que el nombre de fotografies d'edificis religiosos –esglésies, catedrals, ermites o santuaris– és molt superior als de caràcter civil –palaus, residències senyorials o edificis públics–. Les explicacions per aquest fet poden ser diverses, segurament més relacionades amb motius estètics que no ideològics, tal com passa encara avui en dia. Amb tot, però, la manera amb què Castells s'aproxima a ambdós tipus d'arquitectura és la mateixa. Tant d'interès pot mostrar en retratar l'edifici en la seva totalitat, com alguns dels molts detalls de les seves façanes, ja siguin portals, finestres o altra mena d'elements estructurals. En moltes ocasions, en les

fotografies de detall, el fotògraf se serveix de l'home per mostrar a l'espectador la monumentalitat o grandiositat de l'edifici en qüestió. Aquest fet és ben visible al portal del Palau del Marquès de Dues Aigües, a València, una destacada obra escultòrica d'època barroca que mostra tota la seva espectacularitat gràcies a la gent que hi és captada al seu costat. Així mateix, resulta interessant observar com Castells, a la recerca d'una artísticitat concreta, impressiona els edificis des de determinats angles i enquadraments que no només permeten tenir-ne una vista general sinó també extreure'n tota la bellesa.

En aquest àmbit Joaquim Castells demostra el seu interès per la història de l'art de totes les èpoques, des del romànic de Santiago de Compostel·la al barroc sevillà. Així doncs, les seves fotografies, com les d'Adolf Mas, esdevenen documents històrics de gran valor, especialment pel fet d'haver estat realitzades abans dels fatídics esdeveniments del 1936 durant els quals una considerable part del nostre patrimoni artístic va ser mutilada parcialment o destruïda per sempre més.¹⁰

Racons: cercant l'essència

En els seus viatges Joaquim Castells aprofitava qualsevol moment per passejar tranquil·lament, per recórrer a peu els racons de les ciutats o pobles que visitava. El nostre fotògraf deambulava, més observador que mai, tot intentant trobar l'essència –ja fos autèntica, pintoresca o folklòrica–, de l'indret en el que estava. Per a aquest fet no només es dirigia als monuments més destacats del lloc sinó que resseguia els seus entorns més immediats a la recerca d'una instantània que captés l'esperit del paisatge o de la seva gent. Davant les vistes de monumentals edificis o amplis paisatges urbans, Castells cercava racons molt més íntims on poder aproximar-se de manera més directa i personal a l'entorn. De fet –i si no fos per la referència als catàlegs del fotògraf– sovint resulta difícil identificar l'espai fotografiat, fet que, per alguns moments, allunya Castells del típic turista interessat només en allò que pot ser reconegut.

Aquests racons poden ser ben diversos, des de petites cantonades o carrerons estrets i ombrívols, a espais molt més oberts i diàfans, banyats de sol. El fet és anar més enllà del que s'està fotografiant i arribar a trobar allò que s'amaga rera les imatges impressionades, allò que existeix i que no es pot veure però que la fotografia permet percebre clarament. És en aquest punt on es pot veure la influència del pictorialisme en l'obra de Castells, amb enquadraments o angles de presa que sense ser gens forçats

¹⁰.- Només esmentar en el cas d'Arenys de Mar les fotografies que Castells va fer de l'orfebreria de l'església parroquial de Santa Maria, desapareguda tota l'any 1936.

D'esquerra a dreta i de dalt a baix:

1.- Ruinas de un ex-convento. Pontevedra. AHFF. Núm. clixé 2263.

2.- Soportales del puerto de pescadores. San Sebastián. AHFF. Núm. clixé 1621.

3.- Escalera del Sto. Cristo (catedral). Santander. AHFF. Núm. clixé 512.

4.- Lavadero en la cuesta del Cristo. Bilbao. AHFF. Núm. clixé 516.

del tot expressius i efectistes.¹¹ Un aspecte important a recalcar en aquest tipus de fotografies és la presència gairebé constant de l'home: aquest es converteix en el paràmetre a partir del qual es mesura no només l'espai fotografiat sinó la seva intensitat emotiva.

11.- Castells continua amb aquestes fotografies amb una tradició que comença ja a mitjans del segle XIX per molts aficionats. El pictorialisme va sorgir com una defensa de l'entitat artística de la fotografia. Es pretenia alliberar la imatge fotogràfica de la reproducció de la realitat i explorar noves formes d'expressió. Va comptar a Espanya amb nombrosos adeptes fins a la dècada dels anys 30; escenes rurals, tipus i retrats folklòrics, misticisme, imatges que aspiren a expressar el caràcter o el sentiment essencial del paisatge o dels costums.

Parcs i jardins: la natura humanitzada

Com a bon excursionista, Joaquim Castells era un amant de la natura en totes les seves manifestacions. Ja fos pels voltants d'Arenys, per la resta del país o pels seus viatges per Espanya, qualsevol moment era bo per organitzar una excursió, sol o en companyia de la família o els amics. No cal dir que tots aquests esdeveniments també quedaren immortalitzats per la seva càmera fotogràfica. Rius, boscos, llacs o muntanyes, entre d'altres, les fotografies de Castells recullen tota mena d'entorns naturals, sense distinció ni preferència. De vegades, el paisatge esdevé l'únic protagonista de la imatge malgrat la presència humana, quasi anecdòtica; en altre ocasions, aquest paisatge és el teló de fons per a retrats corals o per l'arquitectura del lloc.

D'esquerra a dreta i de dalt a baix:

- 1.- Parque de Mª Luisa - el estanque. Sevilla. AHFF. Núm. clixé 1580.
- 2.- Estanque Grande del Retiro. Madrid. AHFF. Núm. clixé 1346.
- 3.- Lago de los Jardines del Campo Grande. Valladolid. AHFF. Núm. clixé 568.
- 4.- Jardín de Baraja - Alhambra. Granada. AHFF. Núm. clixé 767.

Tanta fascinació com la naturalesa salvatge, no domesticada, li provocaven els parcs i jardins, espais naturals passats per la mà de l'home. Es podria fins i tot afirmar que ens trobem en aquest àmbit davant del Joaquim Castells més noucentista. Si bé a través de la tècnica fotogràfica, Castells continua la tradició començada per pintors i artistes en general des de mitjans del segle XIX d'immortalitzar alguns dels jardins més cèlebres de la península. Si bé en els boscos Castells prefereix abastar escenes més petites, més íntimes, en els parcs i jardins es decanta cap a imatges molt més amples i panoràmiques a través de les quals pot mostrar la grandiositat i monumentalitat d'aquestes creacions humanes. Es centra només en detalls alhora de retratar petites fonts o els monuments escultòrics que s'hi aixequen.

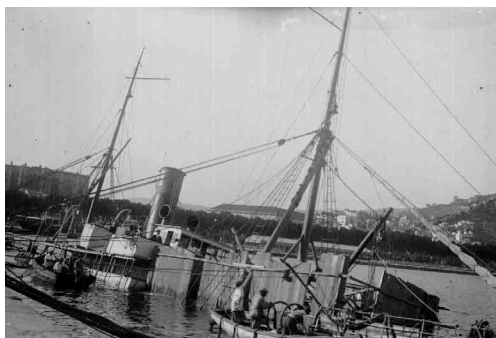
D'entre tots els parcs i jardins que fotografia, són indubtablement els de Sevilla els que més centren la seva atenció tal com demostra el nombre de clixés conservats. De fet, a la capital andalusa, per sobre dels grans monuments que s'hi alcen, hi dominen les fotografies dels seus frondosos i exuberants jardins. Pot apreciar-se una diferència entre les imatges d'aquests espais naturals meridionals i les de l'interior del país. Dels parcs i jardins de Sevilla i Granada, Castells intenta treure'n la part més pictòrica, més artística, tota la màgia i atractiu que desprenen; en els de Madrid o Valladolid, per la seva banda, el fotògraf sembla més interessat en mostrar-hi l'ambient que s'hi viu i s'hi respira.

Dins d'aquest apartat també caldria incloure els diferents espais naturals emplaçats enmig del paisatge urbà, tal és el cas de nombrosos rius, com el Guadalquivir o el Darro, al seu pas per Sevilla o Granada, respectivament, o com les rieres del nord d'Espanya. En aquests espais, amb la vida que es desplega a les seves ribes, és on Joaquim Castells pot captar millor amb l'objectiu la convivència entre la creació de la natura i la de l'home.

Vida quotidiana: un dia com un altre

Qui sap si conscient del paper de cronista que exerciria molts anys després de la seva mort, al llarg dels seus viatges Castells intentà captar la vida quotidiana de la gent del lloc, fos quina fos la seva condició social. La naturalitat, simplicitat i senzillesa inherents en aquests tipus d'imatges queda ben palesa en les persones que en la majoria de casos hi apareixen. I és que una constant en aquestes imatges és la presència humana: la figura de l'home no destorba mai, no fa malbé cap fotografia, al contrari, l'enriqueix amb un munt d'informació que ni l'arquitectura ni el paisatge pot oferir. Ni les seves accions ni les postures són artificials; Castells capta la gent, grans i petits, en el seu entorn més quotidià. Fins i tot, es podria afirmar que és l'interès entre folklòric i etnogràfic, més que l'artístic, el que li

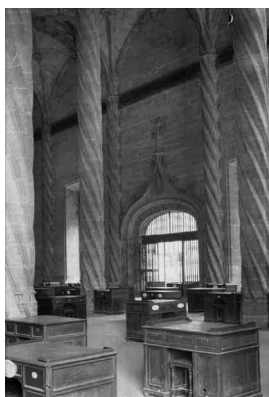

D'esquerra a dreta i de dalt a baix:

- 1.- Un vapor undido en el muelle. Málaga. AHFF. Núm. clíxé 518.
- 2.- Mina austro-hungara. Bilbao. AHFF. Núm. clíxé 578.
- 3.- Procesión del Corpus, en la calle Mayor. Madrid. AHFF. Núm. clíxé 1585.
- 4.- Puente de Isabel II (Arenal). Bilbao. AHFF. Núm. clíxé 576.

porta a prendre aquestes imatges. És en aquest apartat on millor es pot entendre el valor històric i documental d'aquest fons fotogràfic conservat a l'arxiu arenyenc.

Carregat amb la seva càmera el nostre fotògraf retratava qualsevol episodi o escena que se li plantés al davant i que, per un motiu o altre, li despertés la curiositat: el llistat és inacabable. Des de l'enfonsament d'un vaixell, a l'entrada dels miners a un pou, passant per l'anar i venir dels habitants anònims de grans ciutats o dels participants a una processó del Corpus. Amb aquestes imatges Castells converteix episodis del tot ordinaris i corrents en escenes de gran categoria, plenes de vida i emoció que, anys després d'haver estat impressionades, continuen sorprenent. En aquest cas apareix el corresponsal gràfic, el fotoperiodista a la recerca de la notícia, d'allò que és diferent però que en el fons forma part de la vida quotidiana i que pot passar qualsevol dia.

(📷) Espais interiors: de dins cap enfora

Com qualsevol turista dotat amb una càmera fotogràfica, Joaquim Castells no només fotografia l'exterior dels edificis sinó que, sempre que pot, en pren imatges de l'interior. De les seves fotografies d'interior cal diferenciar-ne les dels grans edificis monumentals que visita i les d'altres edificis com cases particulars, hotels o botigues.

En la gran arquitectura, Castells mostra interès en impressionar imatges que demostrin la grandiositat o grans proporcions de l'edifici en qüestió, tant en altura com en amplada. Resulta interessant com en moltes d'aquestes fotografies domina el format vertical per sobre de l'horitzontal. Només cal veure les imatges de la llotja valenciana o de la catedral granadina. Pel que fa a l'interior de la mesquita de Còrdova, monument que va captar amb la càmera estereoscòpica, dominen els formats horitzontals. Sigui quin sigui el format triat, Castells capta l'essència de l'art arquitectònic, que no és altra que la creació d'espais.

Pel que fa a la resta d'interiors, el fotògraf es centra en racons de menors dimensions, intentant recollir tota la intimitat i la familiaritat del lloc. Cal destacar especialment la sèrie d'imatges on es recullen alguns dels comerços i establiments clients de la Casa Castells; de vegades aquests interiors interessen per ells mateixos i d'altres són el teló de fons pels retrats dels seus treballadors o propietaris.

Però l'aspecte més interessant que s'ha de recalcar és que a la majoria de casos, en les fotografies d'aquests interiors hi ha una referència constant a l'exterior, present i visible a través de les

D'esquerra a dreta i de dalt a baix:
 1.- Pasillo de una galeria del Alcazar: Sevilla. AHFF. Núm. clixé 1552.
 2.- Fachada de la tienda de Altisent. Madrid. AHFF. Núm. clixé 1088.
 3.- Interior de la Lonja. Valencia. AHFF. Núm. clixé 751.
 4.- Interior de la Catedral. Granada. AHFF. Núm. clixé 561.

obertures dels murs, des dels grans finestrals als aparadors. El fotògraf posa en relació els dos móns, que de fet es complementen; no existeix l'un sense l'altre.

Temps moderns: els motors de l'economia

Com a empresari, home de negocis i també polític, Joaquim Castells estava interessat en el bon desenvolupament de l'economia del seu país i en tots els avenços tècnics i científics de l'època que el feien possible. No s'ha d'oblidar que ell mateix va utilitzar i treure profit de la fotografia, un dels nous invents de la societat occidental, en la seva pròpia empresa. Com demostren les seves fotografies, Joaquim mostrava especial atenció en les principals indústries dels llocs que visitava i en tot allò que signifiqués modernitat i progrés.¹² Tant de valor tenen unes drassanes de Vigo com un salt d'aigua per produir electricitat a Valladolid; ambdues indústries signifiquen treball i prosperitat.

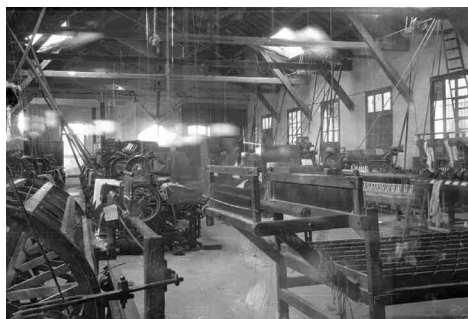
D'esquerra a dreta i de dalt a baix:

1.- Astillero, Vigo. AHFF. Núm. clixé 2256.

2.- Muelles, Pasajes. AHFF. Núm. clixé 1117.

3.- Interior de la Fabrica de Goñi, 6-1919. Pamplona. AHFF. Núm. clixé 1605.

4.- Salto de Agua Fabrica Electricidad. Valladolid. AHFF. Núm. clixé 624.

Resulta interessant veure com les fotografies amb aquesta temàtica són especialment nombroses al nord d'Espanya, en aquells moments una de les zones més industrialitzades del país. Pel que fa al sud de la península, Castells sembla no mostrar interès en les diverses indústries amb què es va poder trobar i prefereix captar uns altres aspectes. Amb tot, però, en l'Espanya

12.- Gràcies a Joaquim Castells es conserven moltes imatges de les diverses indústries amb què comptà Arenys de Mar al primer terç del segle XX

meridional, com farà a la septentrional, el fotògraf mostra una gran debilitat per recollir la vida i l'activitat comercial dels ports, molls i embarcadors.

La manera amb què Castells s'encara a aquest tipus de *monuments* és la mateixa amb què afronta els altres tipus de temàtiques. A més d'una voluntat de deixar constància documental d'aquestes indústries, el fotògraf pretén mostrar-ne la part més bella, ja sigui amb un enquadrament determinat, amb contrallums o efectes lumínics.

Arquitectura popular: l'home i el seu entorn

La faceta de Joaquim Castells com a cronista queda de nou palesa en les imatges que impressiona sobre l'arquitectura popular dels llocs que visita. Per arquitectura popular, pel que fa a les fotos

Patio de una casa de vecindad. Granada. AHFF. Nùm. clixé 1297.

Barrio de pescadores. Vigo. AHFF. Núm. clixé 2251.

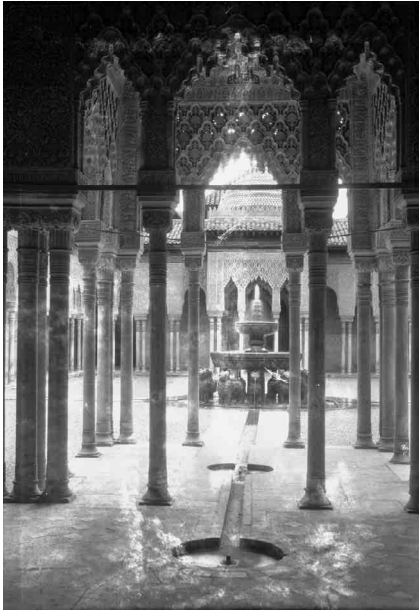

*Esquerra: Un caserio de Begoña. Bilbao. AHFF. Núm. clixé 554.
Dreta: Un Orrio (Asturias). Somiô-Gijón. AHFF. Núm. clixé 589.*

seleccionades, no només s'entén l'art edilici característic i típic d'un indret geogràfic determinat –com ara els hórreos asturians o els caserius bascs– sinó també els habitatges de les classes socialment més humils, com mostren les fotografies realitzades a Granada o a Vigo.

Segui quin sigui el tipus d'arquitectura popular fotografiat, Castells el tracta amb la mateixa atenció i respecte que li mereixen els grans edificis monumentals religiosos o civils. Aquest tipus de construccions també formen part de l'indret que es visita i el fotògraf, cronista abans que turista, n'ha de deixar constància.

Un aspecte que resulta interessant és la presència constant d'homes, dones i nens en aquestes imatges. De fet, es pot dir que, més que en l'arquitectura, en Joaquim Castells està interessat en recollir la vida d'aquesta gent, en l'entorn físic que els envolta. No cal dir que, en concepte, aquest àmbit va estretament relacionat amb el dedicat a la vida quotidiana i als racons; i és que mitjançant les fotografies d'aquests tres temes Castells profunditza en l'essència autèntica i original del lloc on es troba. Home i arquitectura es complementen més que mai, i d'aquesta interrelació en surt un paisatge urbà determinat que fa que hom pugui dir on es troba.

D'esquerra a dreta
i de dalt a baix:

- 1.- *Temple de los Leones* - Alhambra. Granada. AHFF. Nùm. clixé 2196.
- 2.- *Patio de los Arrayanes* - Alhambra. Granada. AHFF. Nùm. clixé 565.
- 3.- *Interior de la Mezquita* - Alhambra. Granada. AHFF. Nùm. clixé 505.

L'Alhambra; la seducció d'Orient

Joaquim Castells, com molts d'altres abans d'ell, va quedar absolutament seduït per la ciutat de Granada. En retrata no només els seus edificis emblemàtics sinó també tota mena de racons, a més d'una bona galeria de personatges d'ètnia gitana. Amb tot, però, el gran protagonista en aquesta capital andalusa és indubtablement el conjunt arquitectònic de l'Alhambra, un dels racons de la geografia espanyola més fotografiats des dels inicis de la fotografia al país.

Alhambra vista desde el Albaicín. Granada. AHFF. Núm. clíxé 1291.

És en aquest àmbit on apareix el Joaquim Castells més folklòric i romàntic, seduït pel que era considerat des de mitjans del segle XIX com l'últim reducte d'Orient a Europa. Castells, amb les seves fotografies, continua amb la tradició de centenars de viatgers i fotògrafs, tant professionals com *amateurs*, provinents d'arreu del planeta per capturar amb les seves càmeres l'essència i l'exotisme d'aquest monument mil·lenari. El fotògraf s'insereix d'aquesta manera en aquell corrent orientalista que, des de feia mig segle, atíava l'art i la cultura europea. Deixant enrera l'interès per la indústria mostrat al nord d'Espanya, a l'Alhambra Joaquim Castells va a la recerca d'un refugi imaginari evocador d'un passat remot.

De l'Alhambra Joaquim Castells en retrata gairebé tots els espais, molts dels quals, en el moment de ser impressionats, encara mostren l'abandó i la ruïna en les que aquest conjunt monumental havia caigut en els darrers segles. D'entre els nombrosos espais que conformen aquest immens palau, Castells mostra especial predilecció per la part més coneguda; el Pati dels Lleons. El fotògraf, centrat no només en l'emblemàtica font sinó en els passadissos porticats i les sales que s'obren al seu voltant, s'autorretrata en més d'una ocasió amb un gest de sorpresa davant d'aquesta meravella arquitectònica.

Nota d'aclariment. Els peus de les fotografies escrits en castellà, amb els seus corresponents errors ortogràfics, transcriuen fidelment la catalogació realitzada per Joaquim Castells.

